

Reggie Naus

BROEDERSCHAP VAN DE BOK



Uitgeverij Ploegsma Amsterdam

Kijk ook op:
www.ploegsma.nl
www.reggienaus.nl



ISBN 978 90 216 7672 2 / NUR 283/284

© Tekst: Reggie Naus 2017

© Omslagillustratie, kaarten en klassiek bokkenrijderslogo:

Maaïke Putman 2017

© Modern bokkenrijderslogo: Reggie Naus

Vormgeving omslag: Nanja Toebak

Vormgeving binnenwerk: Studio Cursief, Irma Hornman

© Deze uitgave: Uitgeverij Ploegsma, Amsterdam 2017

Alle rechten voorbehouden.



Uitgeverij Ploegsma drukt haar boeken op papier met het fsc-keurmerk.

Zo helpen we waardevolle oerbossen te behouden.

‘Wie met geweld overwint,
heeft zijn vijand slechts half overwonnen.’

John Milton

(uitdr.) *Hij zal van de bok dromen:*
hem staat een bestraffing te wachten.
Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal



ZUID-LIMBURG, BEGIN 21STE EEUW



Het was laat, of eigenlijk heel vroeg: die laatste uren van de nacht, kort voor de eerste werkers hun bed uit stapten, terwijl bijna iedereen nog in diepe slaap was verzonken. Het stille uur, zo noemde Ziggy deze tijd. Hij had vaak onder een brug of in een steeg gelegen, in elkaar gedoken, rillend van de kou tijdens een winternacht, wachtend op de eerste zonnestralen. Op dat tijdstip, als alles doodstil was, had hij altijd het gevoel dat hij een beetje doodging. Een klein beetje maar, maar telkens een beetje meer.

Deze nacht was anders. Het was een warme nacht, en of alles stil was, wist Ziggy niet. In zijn hoofd raasde het, alsof duizend paarden door zijn kop galoppeerden. Hij zwalkte door de straten van Maastricht.

Vlak bij het treinstation viel hij voorover op zijn knieën en begon te kokhalzen. Een warme stroom braaksel landde op zijn broek. Met moeite krabbelde hij overeind, en hij liep verder. Waar hij naar op weg was, wist hij eigenlijk niet. Hij wist alleen dat hij weg wilde. Weg van de anderen. Waarom ook alweer? Wat hadden de anderen gedaan?

Hij stond stil en wierp zijn hoofd achterover. Met grote ogen staaarde hij naar de volle maan en de donkere wolken die eromheen gleden.

‘De eed!’ riep hij. Ja, dat was het. De eed. En dat rare spul dat

ze hem hadden laten slikken. Wat was het voor iets?

Ziggy brulde naar de maan en schoot toen in de lach. ‘S-Slechtste trip die ik ooit heb gehad, weet je,’ zei hij tegen de maan. Hij wankelde verder, zigzaggend over de straat. ‘Waarheen?’

Toen wist hij het weer. De brug. Een plek waar hij wel vaker sliep als het niet te koud was. Hij keek zoekend om zich heen. Het moest hier ergens in de buurt zijn, maar het was moeilijk om te zien in welke straat hij was. De huizen wilden niet stil blijven staan.

‘Rechtdoor,’ mompelde hij. ‘Altijd maar rechtdoor!’

Langzaam vervolgde hij zijn weg, tot hij de Maas voor zich zag liggen, en de Sint Servaasbrug, met daarachter de lichtjes van de stad. Het was er nog zo stil, dat de enige geluiden van de wind en het water kwamen.

‘Brug,’ zei Ziggy. Hij wilde slapen. Slapen tot dit rare gif uit zijn lijf was. Zijn hoofd voelde niet goed. Hij zag vormen, en hij voelde ze, en de geluiden van de nacht klonken anders. Vlak voor de brug struikelde hij en viel voorover op de straattegels.

Een paar minuten bleef hij versuft liggen. Toen ging hij op zijn knieën zitten en probeerde op te staan.

‘Helemaal niet goed...’ zei hij.

Alles was nog meer gaan draaien. De wind hilde in zijn oren, en zijn bloed raasde als een orkaan door zijn lijf. De hele wereld draaide om hem heen. Met een schreeuw van angst gooide hij zijn hoofd achterover.

Hij verstarde. Hoog boven zijn hoofd zag hij bokken. Vliegende bokken met schimmige gestalten op hun rug. Huilend met de wind vlogen ze door de wolken, over de Sint Servaasbrug, over de Maas, en verdwenen in de verte.

Op dat moment zakte Ziggy in elkaar en verloor het bewustzijn.

Hij ging maar een beetje dood. Een heel klein beetje.

‘We staan midden in de geschiedenis.’

Anna Beckers stond in een zaal in Museum Land van Valkenburg. Voor haar zaten mensen te luisteren naar de lezing die ze al talloze malen had gegeven.

Anna gebaarde om zich heen. ‘In de achttiende eeuw was dit gebouw de gevangenis van Valkenburg. Hier werden gevangenen gemarteld om ze tot bekentenissen te dwingen.’ Ze wees naar de moderne witte vloer. ‘Het huidige gebouw is in 1900 gebouwd, maar vergelijkbaar met het oude gebouw, dat het Landshuis werd genoemd. Er is erg veel geleden op deze plek. En wie kan zeggen of dat sporen heeft nagelaten? Misschien leven de geesten van de gevangenen nog altijd voort. Zou u hier ’s nachts durven slapen?’

Er klonk nerveus gelach in de zaal.

Halverwege de zaal zat Fleur Beckers, Anna’s dochter, onderuitgezakt op haar stoel. Ze lette nauwelijks op de lezing. Die had ze inmiddels al zo vaak gehoord. Ze had het de allereerste keer al een duf onderwerp gevonden. Ze ging alleen maar mee om te helpen met sjouwen. Haar moeder bracht altijd een paar dozen met boeken mee om na afloop te signeren. Ze was historica, en gespecialiseerd in de bokkenrijders, een bende rovers van heel lang geleden. Fleur kon nooit onthouden wanneer precies. Ze vond vooral de tien euro interessant die ze kreeg als ze haar moeder hielp met een lezing.

Ze keek verveeld naar het publiek. Zoals gewoonlijk heel veel oude mannen en een paar vrouwen. Ze had bijna nooit iemand onder de vijftig gezien die zich interesseerde voor bok-

kenrijders. Behalve haar moeder dan, en die was ook hard op weg naar die leeftijd, al mocht Fleur haar daar absoluut niet aan herinneren.

Helemaal achter in de zaal zat een man die er jonger uitzag dan de rest. Hij leek niet echt geïnteresseerd. Zijn ogen vielen af en toe dicht. Niet het type dat normaal gesproken op deze lezingen afkwam. Halflang haar, stoppelbaard, zwartleren jasje.

Fleur bekeek hem wat beter. Ze vond dat hij er een beetje louche uitzag. Misschien was het een crimineel die op de vlucht was en snel dit gebouw was in gedoken om te schuilen voor de politie. Zo'n figuur leek hij haar wel.

‘Tijdens verschillende werkzaamheden zijn de afgelopen tweehonderd jaar resten gevonden van veroordeelde bokkenrijders,’ zei Anna. ‘Bij de aanleg van de spoorweg tussen Aken en Düsseldorf, bijvoorbeeld, werden de resten van een galg gevonden, en ijzeren kettingen waarmee de veroordeelden aan de galg werden vastgeketend, tot hun lichamen waren vergaan, als waarschuwing voor de toeschouwers. Blijf op het rechte pad, want anders...’ Ze trok een vinger met een snijbeweging over haar keel. ‘Maar de bokkenrijders leefden voort in volksverhalen. In de Limburgse dorpen werden talloze verhalen verteld over de rovers die ’s nachts op bokken gezeten door de lucht zouden hebben gevlogen.’

‘Komt daar de naam “bokkenrijders” vandaan?’ vroeg een man op de voorste rij.

‘Goede vraag,’ zei Anna. ‘Eigenlijk weten we niet helemaal zeker waar de naam vandaan komt. Feit is dat de naam al gebruikt werd in de tijd dat dit gebouw vol met gevangenen zat. Ze werden ervan beschuldigd dat ze een eed aan de duivel hadden gezworen. En de duivel wordt vaak afgebeeld als een bok. Misschien dat de naam daarvandaan komt. Anderen denken

dat bokkenrijders eigenlijk luchtgeesten uit oude verhalen waren, en dat de bendes naar die geesten zijn genoemd. Maar we weten het niet zeker.'

Ze maakte een verontschuldigend gebaar. 'Eigenlijk is er een heleboel wat we niet zeker weten over de bokkenrijders. Maar we weten wél dat dieven in de achttiende eeuw bendes vormden. Dat waren soms voorbijtrekkende landlopers, maar ook gewone inwoners van Limburg, die geen keuze hadden. Er heerste destijds zo veel armoede, dat je soms wel móést stelen om te overleven.'

Terwijl haar moeder verder praatte, haalde Fleur haar mobieltje uit haar zak om met een vriendin te kunnen appen. Maar ze bleef af en toe kijken naar die enge kerel met het leren jasje.

ZUID-LIMBURG, MIDDEN 18DE EEUW



De dag was windstil, en op windstille dagen hoorde Peter Thijssen altijd zijn maag tekeergaan. Het maakte het nog moeilijker om de honger te vergeten.

Zijn moeder had nog een paar stukken droog brood in huis, en dat was het wel zo'n beetje. Elke ochtend kreeg Peter een kleiner stukje te eten, om maar zo lang mogelijk met dat brood te doen. Daarna liep hij hun hutje uit om... Ja, wat? Hij had al weken niks nuttigs gedaan. Af en toe kreeg hij werk bij de boeren in de omgeving, maar dat was vooral aan het einde van de zomer, tijdens de oogst. Dan konden de boeren extra handen gebruiken. Maar zelfs dan werd Peter niet vaak aangenomen. Hij had een 'slechte naam', zoals de mensen dat noemden. Soms scholden de boeren hem uit voor 'galgenaas' als ze hem wegjoegen.

Het grootste deel van de tijd hing hij een beetje rond met zijn beste vriend Arnold. Die woonde vlak buiten het dorp en had ook niks te doen. Ook hij had een slechte reputatie, omdat hij de zoon van de vilder was. Vilders slachtten vee dat door ziekte of ouderdom gestorven was. Vies werk, en de meeste mensen keken dan ook op hen neer. Vilders woonden altijd buiten het dorp. Mensen zeiden dat ze stonken.

Wat dat betrof hadden de mensen gelijk. De stank van de dood hing altijd om hen heen, maar Peter wilde zijn vriend

niet beledigen en hield het dus voor zich.

Honger hadden Peter en Arnold allebei, en dus probeerden ze meestal hun aandacht af te leiden door te praten.

Ze zaten in het gras langs de zandweg die door het dorp liep, wachtend op reizigers. Als die voorbijkwamen, vroegen ze altijd om geld of eten. Meestal kregen ze niks.

‘Zullen we vanmiddag de boerderijen weer langsgaan?’ vroeg Peter. ‘Kijken of er ergens werk is?’

‘Waarom?’ vroeg Arnold. ‘Om weer overal de hond achter ons aan gestuurd te krijgen? Weinig zin in. Ik voel me veel te slap om te rennen.’

‘Ik ook,’ zei Peter.

‘Hoe gaat het met je moeder?’ vroeg Arnold.

Peter haalde zijn schouders op. ‘Ik weet niet. Ze is zwakker. Ze doet alsof het wel gaat, maar ik zie het aan haar. Ze moet zich vasthouden aan de muren als ze loopt. En ze hoest steeds vaker.’

Even bleven ze zwijgend zitten.

Toen kneep Arnold in zijn arm. ‘Het komt vast goed,’ zei hij. ‘Kom anders straks naar ons toe. Misschien heeft mijn moeder nog wat brood over.’

Peter keek hem aan. ‘Meen je dat?’

Arnold wendde zijn blik af. Opeens sprong hij op. ‘Een koets!’

Peter sprong ook op. ‘Waar? Ik zie niks.’

‘Ik hoor hem,’ zei Arnold. ‘Daar!’ Hij wees langs de zandweg in de richting van Valkenburg.

Walem, hun geboortedorp, bestond uit één weggetje, dat over een heuvel liep. Links en rechts van de weg stonden armoedige huizen. Daaromheen lagen akkers van de rijke herenboeren, die daar in hun boerderijen woonden.

Nu zag Peter de koets ook. Langzaam reed hij de steile weg op, getrokken door vier paarden. Een heel rijke reiziger, dus.

Hier en daar kwamen kinderen uit de huizen tevoorschijn. Ze renden joelend achter de koets aan. Ook een paar volwassenen hielden bedelend hun hoed omhoog.

‘Kom,’ zei Arnold. ‘Voor er dadelijk niets meer over is voor ons!’

Ze renden over de zandweg naar beneden, in de richting van de koets.

Opeens remde Peter af.

Arnold keek achterom. ‘Wat doe je nou? Kom mee!’

‘Het is de abt van Kloosterrade,’ zei Peter. ‘Die geeft nooit iets.’

Arnold bleef ook stilstaan. Hij keek wat beter naar het wapen op de zijkant van de koets. ‘O.’

De abt was het hoofd van Kloosterrade, een abdij vlak bij 's-Hertogenrade. Hij was een man van God, maar ook de machtigste landheer van de wijde omgeving. Een groot deel van het land was van de abdij, die goed verdiende aan de betaalde huur. Er werden verhalen verteld over de schatten van goud, zilver en juwelen die zich achter de dikke muren van het klooster bevonden. Maar die schatten waren alleen voor de paters. De armen zagen er niets van.

Arnold en Peter stapten snel naar achter toen de koets bijna over hun tenen reed. De koetsier sloeg met zijn zweep, en de paarden versnelden hun pas. Een paardenvijg bleef achter op de weg.

‘Daar moeten we het dan maar mee doen,’ zei Peter.

Arnold keek de koets na. Hij raapte een steen op en smeed hem achter het voertuig aan. ‘Rijke stinker!’ riep hij.

Peter trok aan zijn arm. ‘Ben je gek?’ zei hij geschrokken.

‘Straks word je nog opgepakt!’

‘Alsof die abt weet wie ik ben,’ mompelde Arnold. ‘Voor dat soort lui zijn wij allemaal hetzelfde.’

‘Toch kunnen ze ons vinden,’ zei Peter. ‘Ties Haassen is een tijd terug ook opgepakt. Hij had in het Ravensbos een konijn gevangen en opgegeten. De volgende dag werd hij in de gevangenis in Valkenburg gestopt.’

‘Wat maakt ons dat uit?’ zei Arnold boos. ‘Van ons verwachten ze niet anders. Ik de zoon van de vilder, jij de zoon van galgenaas!’

Peters gezicht betrok.

‘Sorry,’ zei Arnold. ‘Ik bedoelde niet...’

‘Geeft niet,’ zei Peter. Hij draaide zich om. ‘Ik ga naar huis. Kijken hoe het met moeder is.’

‘Ik...’ stamelde Arnold, maar Peter liep al weg.

Galgenaas. Dat was zijn vader. Opgehangen toen Peter nog maar een baby was geweest, toen ze nog in Hoensbroek hadden gewoond. Zijn moeder had hem nooit willen vertellen wat vader precies misdaan had, maar iedereen in het dorp wist het, en ze zorgden er wel voor dat Peter het nooit vergat. Zijn vader was een dief geweest. Lid van een bende die een paar inbraken had gepleegd. De hele bende was opgerold en in het kasteel van Hoensbroek opgesloten, waarna ze allemaal waren opgehangen aan de galg op de Heysterberg.

Sinds die dag waren hij en zijn moeder alleen. Ze waren naar Walem verhuisd, in de hoop dat niemand ze daar zou kennen. Een paar jaar was het nog wel gegaan. Zijn moeder had werk gevonden als dienstmeid bij een boer, terwijl een oude vrouw in het dorp op haar kind had gepast. Maar toen Peter wat ouder werd, was die vrouw gestorven, en zijn moeder kon niet blijven werken én voor haar kind zorgen. Zo gauw Peter groot genoeg

was, was hij af en toe gaan werken als dagloner op boerderijen, maar de laatste tijd lukte ook dat niet meer.

En ze waren niet de enigen die het moeilijk hadden. De armoede was erger dan ooit. Er waren een paar mislukte oogsten geweest, en daar hadden vooral de kleine boeren onder te lijden. Daardoor was er meteen ook minder werk voor pottenbakkers, zadelmakers, smeden, kleermakers, vilders... De voedselprijzen werden hoger en hoger. Als een kaartenhuis stortte alles in.

In de straten van de grotere plaatsen in de omgeving – Maas-tricht, Valkenburg, Heerlen, 's-Hertogenrade – liepen de hele dag bedelaars op straat die tot voor kort nog gewone handwerkers waren geweest. En er deden geruchten de ronde over dievenbendes. Af en toe werd er ergens ingebroken, en laatst vertelde Arnold dat er een paar dorpen verderop zelfs een kerk was opengebroken en leeggeroofd. Peter liep op het kleine, witgekalkte huisje af, boven aan de heuvel, waar hij met zijn moeder woonde. Hij duwde de deur open en bleef even in de deuropening staan om zijn ogen aan de donkere kamer te laten wennen.

Eén kamertje. Dat was hun hele huis. Links een open haard waarin een ketel hing om in te koken, in het midden van de kamer een houten tafel met drie krukken, en rechts twee juten zakken op een laag stro. Hun bedden.

Vanuit de richting van die bedden hoorde hij zijn moeder hoesten. Hij zag haar snel opstaan.

‘Ben je alweer thuis?’ vroeg ze, en ze liep naar de tafel, alsof er niets aan de hand was. Alsof ze niet vroeg in de middag in bed had liggen hoesten.

‘Er is nergens werk,’ zei hij alleen maar.

Samen gingen ze aan tafel zitten. Even zwegen ze.

Toen keek Peter zijn moeder aan. 'Ik kan proberen iets te vangen in het bos,' zei hij. 'Een haas of een konij...'

'Nee,' onderbrak zijn moeder hem. 'Dat is stropen. Stropen is stelen. Zo heb ik je niet opgevoed.'

Peter keek haar boos aan.

De strenge uitdrukking verdween van zijn moeders gezicht, en ze glimlachte. 'Gij zult niet stelen,' zei ze. 'Zo staat het in het goede boek. Onze Heer heeft ons niet voor niets deze regels gegeven, Peter. Als we ze volgen, zullen we na onze dood naar de hemel gaan en naast Hem zitten in het eeuwige paradijs.'

'Ik weet het,' mompelde Peter. 'Ik zou alleen willen dat we hier in Walem ook al een beetje van dat paradijs te zien kregen.'

Zijn moeder schudde haar hoofd en kneep zachtjes in zijn hand. 'Dat zien we ook,' zei ze. 'In de liefde voor onze medemens. Als wij goed voor elkaar zijn en leven zoals de Heer het ons heeft voorgeschreven, zijn we ondanks alle tegenslagen hier op aarde gelukkig. Omdat we weten dat we uiteindelijk tot in de eeuwigheid bij elkaar zullen blijven.'

Toen het donker werd, gingen ze samen op krukjes voor de haard zitten. Daar brandde een klein vuurtje. Dit was Peters favoriete moment van de dag. Hij verging nog steeds van de honger, maar het vuur was gezellig. En het was zo donker om hen heen, dat ze de ellendige buitenwereld even konden vergeten. De grijze schemering die overdag in het huisje hing, alsof de dood er de wacht hield, loste op in de zwarte duisternis en alles wat je zag, was het vuur.

Het mooiste van alles waren de verhalen van zijn moeder. Verhalen die ze gehoord had van haar grootmoeder, en ze had ze allemaal onthouden. Er zaten verhalen bij over heiligen die hier op aarde wonderen hadden verricht, maar Peter hield het

meest van de verhalen over spoken, weerwolven en heksen.

Die avond vertelde moeder een verhaal over de heksen die vroeger in de omgeving geleefd zouden hebben. Ze zouden het vee hebben betoverd en kinderen ziek hebben gemaakt.

‘En midden in de nacht vlogen ze hoog door de wolken, op bezems en bokken,’ zei zijn moeder. ‘Ze hoefden alleen maar hun toverspreuk, “Hottemetot, over alle heggen en velden”, uit te spreken en daar gingen ze. Ver weg, naar de heide, waar ze feestvierden met hun meester, de duivel.’ Ze sloeg een kruis. ‘Het is vreselijk wat ze daar deden. Ze spuugden op kruizen en vertraptten ze, kusten het achterste van de duivel en aten baby’s.’

‘Zijn er nog steeds heksen?’ vroeg Peter.

Moeder knikte. ‘Vast en zeker. Maar veel minder dan vroeger, goddank. Dat hebben we aan de kerken te danken. Door al het bidden van de goede paters zijn de meeste heksen op de vlucht geslagen. Alleen God kan de duivelse machten breken. Dat is altijd al zo geweest. Als er vroeger een heks per ongeluk met haar been tegen een kerktoren vloog, viel ze meteen van haar bezem of haar bok af.’

Ze begon opeens te hoesten en hield snel een zakdoek bij haar mond. Ze draaide zich van Peter af, maar hij zag nog net de bloedvlekken in de doek.

Hij zei niets, deed niets. Hij wist niet wat hij moest doen.

Moeder hield op met hoesten en draaide zich weer naar hem toe. ‘En nu bidden en slapen,’ zei ze.

Later die nacht lag Peter wakker. Hij staarde naar het plafond en luisterde naar de wind die over het dorp raasde. Zouden er echt heksen door de wolken vliegen?